

VOJISLAV KECMANOVIĆ ĐEDO, *Zabilješke iz ratnih dana*,
 Institut za istoriju i NIŠRO »Oslobođenje«, Sarajevo 1980, 245 str.

Posljednjih nekoliko godina svjedoci smo pojave velikog broja knjiga kojima je tema narodnooslobodilački rat i socijalistička revolucija naroda i narodnosti Jugoslavije. Uglavnom je riječ o memoarskoj literaturi, o sjećanjima na vrijeme ratno i ljude i događaje u njemu, o zapisima i dnevnicima vodenim u toku oslobodilačkog rata, na frontu, u pozadini, u zarobljeništvu i internaciji, u uslovima ilegalnog rada itd.

Svoja sjećanja i zabilješke objelodanjuju generali, politički komesari i drugi organizatori i rukovodioci oružanog ustanka i socijalističke revolucije. Ali, sve je više knjiga čiji su autori u vremenu i uslovima o kojima pišu bili u »drugom planu«, u drugoj »tranšeji«, koji nisu donosili sudbonosne odluke, ali koji za njihovo sprovođenje nisu ništa manje zaslužni od tzv. rukovodećih kadrova. Tako imamo priliku pročitati ono što su zapisali, a prije toga doživjeli, ne samo vojnici na frontu, nego i npr. partizanski ljekari, članovi kulturno-umjetničkih grupa, vodiči, »javke«, odbornici narodnooslobodilačkih odbora i drugi aktivisti pokreta. Sva su ta svjedočenja zanimljiva i korisna, jer upotpunjuju sliku i mozaik naših znanja o narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, ona su doprinos osvjtljavanju toga fenomena — jedinstvenog u novijoj istoriji svijeta. Ti napisi i knjige dokaz su da je revolucija nešto više, dublje, bogatije i složenije od same borbe i osvajanja političke vlasti. Te su knjige, u većini, svjedočanstvo o spremnosti čovjeka da se žrtvuje za svoje ideale, za njihovo ozbiljenje, za nove društvene odnose i sve ono što će oni omogućiti. Dakako, i među publikacijama sa takvim sadržajima ima onih za koje je teško reći iz kojih pobuda su objavljene. Poneke su od njih u znaku odgovora na već objavljene knjige, u drugim ima previše subjektivističkog pristupa i tumačenja nekih događaja, potcjenjivanja nekih ličnosti i njihove uloge u određenim situacijama itd.

Jedna od knjiga koja se po mnogo čemu razlikuje od svih do sada nama poznatih svjedočenja o ratu i revoluciji jeste knjiga »Zabilješke iz ratnih dana« čiji je autor dr Vojislav Kecmanović Đedo. Odmah na početku valja istaći da sam dr Kecmanović nije vodio zapise, nije pravio zabilješke sa namjerom da ih jednog dana objavi. Njegovi rukopisi, među kojima i ovi u knjizi, nađeni su u njegovoj zaostavštini, sređeni su i publikovani. Takav naslov knjizi dali su priređivači ovog djela, i on »odražava« suštinu i smisao svoga sadržaja.

Ko je autor »Zabilješki iz ratnih dana«? Ko je zapravo dr Vojislav Kecmanović Đedo?

O dru Vojislavu Kecmanoviću Đedi, na žalost, malo znamo. O njemu mlade generacije Jugoslovena gotovo ništa ne znaju. A kada bi se analiziralo zbog čega je to tako onda bi se makar jedan uzrok, razlog, mogao svesti na to da se nema odakle o njemu »informirati«, nešto o njemu naučiti. O tome ko je bio i šta je radio dr Vojislav Kecmanović, savremenici poznatiji kao Đedo, nema ni jednoga jedinog slova u udžbenicima istorije za osnovnu i srednju školu u BiH, a vjerovatno ni u čitavoj Jugoslaviji. O njemu smo se mogli ukratko obavijestiti u Enciklopediji Jugoslavije, 5, u izdanju 1962. godine. Nešto više o Đedi može se saznati čitajući »Zapise iz oslobodilačkog rata« Rodoljuba Čolakovića, Đedinog saborca i prijatelja, iz Predgovora ovoj knjizi naslov-

ljenog sa »Dr Vojislav Kecmanović Đedo — čovjek i djelo« iz pera Slavka Mićanovića, za koji smatramo da je lijepo napisan i, iznad svega, koristan. Mislimo da je potrebno u ovom prikazu reći nekoliko riječi, biografskih fakata, o autoru knjige koju prikazujemo.

Vojislav Kecmanović Đedo rođen je 1881. godine u selu Čitluk, Knešpolje, Bosanska krajina. Otac mu je bio sveštenik, a kao đak učio se »življenju« od poznatog narodnog tribuna, humanista i socijalista u sveštenečkoj mantiji, Vase Pelagića. Ta porodična politička tradicija i opredjeljenje uveliko su uticali na formiranje ljudskog »profila« mladog Kecmanovića. Za vrijeme studija medicine u Pragu Đedo upoznaje i prihvata političko i filozofsko učenje Tome Masaryka, čija se bit, lapidarno kazano, prepoznaje u uvjerenju da će se svijet, ljudi, promijeniti nabolje, u smislu progressa, humanizma, slobode i sreće čovječanstva, naobrazbom, prosvijećenosti, odgojem, opštim kulturnim i moralnim uzdizanjem, i drugim evolutivnim putevima i procesima. Do pred sam drugi svjetski rat dr Vojislav Kecmanović Đedo nije promijenio svoje političko i filozofsko »vjeruju«. Drug Đedo učestvovao je u balkanskim i prvom svjetskom ratu, a zbog svog bunta protiv Austro-Ugarske odležao je neko vrijeme i u zatvoru u Zenici. Poslije ujedinjenja južnoslovenskih naroda u zajedničku državu, dr Kecmanović se sa porodicom preselio u Semberiju, u Bijeljino, gdje je ostao sve do 1943. godine djelujući kao ljekar i narodni prosvjetitelj. Kao čovjek temeljitog obrazovanja i širokih vidika, Đedo je pristao na saradnju sa radničkim pokretom, prepoznajući u njemu onu društvenu snagu koja će se izboriti za novo društvo. On se čak, na inicijativu KPJ, 1938. godine pojavio na izborima kao kandidat Samostalne demokratske stranke. Odmah od početka oružanog ustanka 1941. godine, Đedo je prihvatio platformu KPJ o narodnooslobodilačkoj borbi svih jugoslovenskih naroda i narodnosti za njihovo nacionalno i socijalno oslobođenje. Od 1943. godine Đedo igra značajnu ulogu u narodnooslobodilačkom pokretu. Naime, te godine on izlazi na slobodnu teritoriju, stupa u partizanske redove i kreće put rodne mu Krajine, tamo gdje su se donosile najsudbonosnije odluke za život naroda Jugoslavije. On će i sam aktivno učestvovati u donošenju i realizovanju tih historijskih odluka. Postat će jedan od najistaknutijih rukovodilaca i čelnika narodnooslobodilačkog pokreta, na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu 25. XI 1943. godine izabran je za predsjednika ZAVNOBiH-a, na kojoj će dužnosti ostati sve dok bude postojala ta institucija, tj. do proljeća 1945. godine.

Šta je, zapravo, sadržaj »Zabilješki iz ratnih dana«? Šta je to, ili o čemu je to Đedo pisao? Po čemu se ta knjiga izdvaja iz reda mnogih, po spoljašnjim oznakama njoj sličnih? U ovome kratkome prikazu pokušat ćemo odgovoriti na ta postavljena pitanja i time reći nešto o toj knjizi. Napomenimo, na početku, da Đedine »Zabilješke iz ratnih dana« nemaju onaj umjetnički doseg i artikulaciju i naučnoistorijsku vrijednost kao što imaju, primjera radi, ratni dnevnik Vladimira Nazora i Vladimira Dedijera, ili onu vrijednost i značaj kao što je imaju »Zapisi iz oslobodilačkog rata« Rodoljuba Čolakovića. Stoga toj knjizi treba pristupiti, čitati je i razumijevati je bez prizivanja u sjećanje sadržaja i načina ekspliciranja pomenutih knjiga, ne treba ih upoređivati, nego prihvatiti po onome što njen sadržaj »nudi«. Đedo svoje bilješke nije redigovao, nije ih naknadno doradivao u stilskom pogledu, niti ih je u sadržajnskom smislu mijenjao. One su »trag« trenutnih doživljaja, razmišljanja, utisaka, komentara, osjećanja itd. Autor ih je počeo voditi 3. novembra 1943. godine, a posljednji

datum zabilježen u njegovom notesu je 25. aprila 1945. godine. »Zabilješke iz ratnih dana« jesu svjedočenje njihovog autora, dra Vojislava Kecmanovića Đede, o ratnim prilikama, nedaćama i strahotama, o susretima sa ljudima, krajevima kroz koje je prolazio i sa svekolikim bogatstvom njihovih prirodnih ambijenata, o ličnom proživljavanju određenih životnih situacija karakterističnih za ratno vrijeme i njemu primjerene prilike itd.

Kako Đedo piše, odnosno šta je odlika njegovog stila? Iako on neprestano ističe da mu je žao što nije književnik, pa da umjetničkim jezikom progovori o tom osobenom vremenu, o ljudima i njihovim herojskim podvizima i žrtvama, o ljudima koji su tom vremenu dali obilježje borbe za novo, humanije, ljudskoj prirodi primjerenije društvo, ipak, on vazda uspijeva da nam prezentira cjelovitu sliku fenomena ili lika o kome piše, tako da nas snaga njegove riječi često drži u uvjerenju da čitamo tekst nekoga već proslavljenog romansijera ili pripovjedača. On piše onako kako »vidi«, onako kako doživi, onako kako on misli da jeste tako ono o čemu piše; njegovo kazivanje u znaku je ličnog, subjektivnog pristupa, tretmana i eksplikacije sadržaja koji su ga pobudili, »natjerali« da o njima piše. Pri tome on ništa ne »projektuje«, ne zamišlja, on samo »fotografije«, ali njegov je »snimak« već tada koloritan. On razmišlja i biižeji svoje misli o, na izgled, trivijalnim, marginalnim pitanjima, o životnim sitnicama o kojima u to neponovljivo doba nije reflektirano, koje su prenebregavane i ostavljane za »rješavanje« u boljim vremenima. On je svjestan svoga značaja i uloge u revoluciji, koju je prihvatio svim svojim bićem, ali zna da bi na njegovom mjestu mogao biti i neko drugi, od njega zaslužniji, on je to često isticao, pa da revoluciju na njenom trijumfalnom pohodu ništa ne spriječi, zaustavi. On nije bio od onih koji sebe i ono što oni rade smatraju neprikosnovenim, nezamjenljivim i mjerom za postupke drugih, nego se u svemu ponašao kao biće od krvi i mesa.

Više je faktora, posebitosti koje tu knjigu diferenciraju od ostalih pisanija dnevničko-memoarskog i publicističko-feljtonskog tipa. Ovom prigodom naznačit ćemo samo tri »teme« o kojima Đedo piše na način koji ćemo teško prepoznati u već objavljenim knjigama.

Prva posebitost Đedine knjige »vidljiva« je po novom pristupu, odnosu, tretmanu ženâ i tzv. ženskog pitanja u našem oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji. S pravom bismo mogli reći da je ta knjiga oda našim ženama u revoluciji. Đedo govori o ženi ratniku iz partizanskog stroja, bolničarki koja i bez dana škole i predavanja iz najlućeg boja izvlači i spasava ranjenog druga, govori o ženi — pozadinskom radniku, domaćici, učiteljici u nekom zabačenom selu bez učila i elementarnih uslova za odgoj i vaspitanje djece, on piše o ženi — majci, supruzi, sestri. Svojom riječju, a još više praktičkim postupkom, podržava njihovu borbu za emancipaciju od vjekovne zaostalosti i muške dominacije, odlučno ističe da su žene Bosne i Hercegovine, kao i čitave Jugoslavije, izborile sebi pravo i status polne i ljudske ravnopravnosti i da im niko to pravo ne smije uzurpirati. U »Zabilješkama...« Đedo razmišlja i piše o tzv. čisto ženskim problemima, primjerice, menstruaciji i teškoćama kojima su žene, zbog uslova u kojima se nalaze, izložene u vrijeme toga fiziološkog procesa. Zbog tih, dodatnih teškoća, po Đedinom sudu žene su mnogo veći heroji od muškaraca. U literaturi toga tipa riječ seks(us) gotovo da se i ne spominje. Međutim, kod Đede ona je legitimna i upotrebljavana u značenju čija konotacija sasvim odgovara našim današnjim pogledima na tu problematiku. Ko se još usudio misliti, a

kamoli pisati, o nedostatku seksa i negativnostima koje iz toga proističu po ženu kao fiziološko biće, u vrijeme rata i »revolucionarnog asketizma«, osim Đede?

Druga karakteristika »Zabilješki iz ratnih dana«, koja nam se čini značajnom za potvrdu naše teze da se Đedino kazivanje o ratu i ratnom vremenu bitno razlikuje od većine do sada poznatih pisanija, jeste autorova iskrenost, neskrivena intimnost, ljubav prema porodici. Na nekoliko mjesta možemo pročitati Đedina razmišljanja o svojim najbližima, o supruzi, kćerkama, o brizi za njihovu sudbinu. Njihova sudbina, a naročito pogibija supruge, teško je pogodila ionako osjetljivo i osjećajno biće starog dra Kecmanovića, pa on za njihovo stradanje i patnju optužuje sebe, odnosno nedovoljnu ličnu angažovanost za njihovo zbrinjavanje. Ne stidi se priznati koliko mu porodica znači, kako je život lijep u porodičnom krugu i koliko voli svoju suprugu i kćerke.

Napose, Đedo u svojim bilješkama sasvim otvoreno iznosi svoja zapažanja o radu organa i institucija u kojima i sam učestvuje. Već tada primjećuje određene deformacije, nepravilnosti i nepravičnosti u radu pojedinih organa narodne vlasti. Naročito su zanimljive njegove replike na ponašanje pojedinaca, zloupotrebu položaja i prekoračenje ovlaštenja, neprincipijelnost i sujetu nekih drugova koji su se našli u pokretu, odnosu spram drugarica, tj. žena boraca, a kasnije »sekretarica« u raznim organima itd. Međutim, Đedo ne samo da uočava te ljudske slabosti, nego ih oštro kritikuje i pokušava iznaći stvarne uzroke njihovog manifestovanja.

»Zabilješke iz ratnih dana« dragocjen su istorijski dokument i izvor za proučavanje narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine i Jugoslavije, a posebno su nezamjenljiv »materijal« kada je u pitanju izučavanje djelovanja i istorijske uloge ZAVNOBiH-a, njegovih organa, tijela i ljudi koji su u njemu ili pomoću njega radili. Jer, veliki broj zapisnika sa sjednica ZAVNOBiH-a, odnosno njegovog Predsjedništva, izgubljen je ili još nije pronađen, a u Đedinoj knjizi zabilježen je, makar i oskudno, gotovo svaki sastanak Predsjedništva, nekog odbora ili komisije, a često je uz faktografiju i obimniji komentar, odnosno lično viđenje nekog problema. Razumljivo, istoričar mora strogo odvojiti ono što je »gola činjenica« od onog što je njena interpretacija pa bila ona i od samog »autora« te činjenice.

Na kraju, spomenimo da su u pripremi te knjige za publikaciju najveći dio posla obavili Gavriilo Subotić i Veselin Mištrašević, a knjiga je snabdjevena kritičkim aparatom — bilješkama s objašnjenjima, uputama na građu o ZAVNOBiH-u, registrom ličnih imena, registrom geografskih pojmova, fotografijama dra Vojislava Kecmanovića Đede i Radnog predsjedništva Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, faksimilima originalnih zabilješki iz više perioda i uvodnom riječi redakcije, što publikaciji daje karakter, pored popularnog, literarno-dokumentarnog štiva, i kritičko-naučnog izdanja.

Ovim prikazom, ako ništa drugo, dali smo naš skromni doprinos obilježavanju stogodišnjice rođenja dra Vojislava Kecmanovića Đede.

Slobodan Nagradić